

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Polskie i rosyjskie czasowniki motywowane nazwami napojów

Author: Agnieszka Gasz

Citation style: Gasz Agnieszka. (2019). Polskie i rosyjskie czasowniki motywowane nazwami napojów. W: A. Banaszek-Szapowałowa (red.), "Słowiański krąg : słowo - myśl - obraz w tradycji i współczesności" (S. 91-104). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Polskie i rosyjskie czasowniki motywowane nazwami napojów

1. Uwagi wstępne

Artykuł ma na celu podjęcie próby nieco głębszej refleksji nad polskimi i rosyjskimi czasownikami motywowanymi nazwą napoju. Będą to zatem wyrazy, w których znaczeniu zawiera się składnik [pić]. Słowniki objaśniające języka polskiego i rosyjskiego wyodrębniają dwa podstawowe znaczenia czasownika *pić* / *numь*: pierwsze – dotyczące przyswajania płynów w ogóle z uwzględnieniem poszczególnych etapów fizjologicznych oznaczanej przez nie czynności i drugie – odnoszące się do spożywania oraz nadużywania alkoholu, por.:

*pić*₁

- 1) ‘kiedy pijemy jakiś napój, to bierzemy go do ust i łykamy’,
- 2) ‘mówimy, że ktoś *pije*, jeśli pije alkohol lub nadużywa alkoholu’ (USJP),

пить

- 1) ‘глотаю, поглощать какую-л. жидкость’,
- 2) ‘употреблять спиртные напитки’, ‘пьянствовать’ (БТС).

Dla zbioru leksemów tworzących pole pojęciowo-leksykalne wyznaczone przez wspólną cechę semantyczną (archisem) [pić] / ros. [пить] można sformułować następującą definicję ogólną: *ktoś pije coś*, tzn. ‘bierze do ust jakiś napój i połyka go, żeby żyć’. Obiektem czynności picia są płyny (napoje). Picie wiąże się więc z wlewaniem (do ust) płynów bądź płynnych pokarmów. Leksemy precyzujące rodzaj przyjmowanego napoju tworzą w obrębie czasowników oznaczających picie¹

¹ Pole czasowników picia przecina się z polem czasowników jedzenia. Ustalenie relacji semantycznej między wyrazami *jeść* / *есть* oraz *pić* / *numь* nie jest łatwe i jednoznaczne. Zasad-

specyficzną grupę (mikropole), której porównawczą (polsko-rosyjską) charakterystykę przeprowadzę w ramach tego opracowania.

Uwzględniając przytoczone wcześniej definicje słownikowe, można wstępnie zakładać, że będą to zarówno wyrazy oznaczające picie napojów niezaliczanych do alkoholi, jak i wyrazy oznaczające picie alkoholu (różnych jego gatunków). W literaturze językoznawczej wyraźnie dominują opisy leksyki i frazeologii związanej z picciem alkoholu. Gruntowne studia w tym zakresie przeprowadziły Jelena Dołgowa oraz Lidia Przymuszała². J. Dołgowa dokonała systematycznego opisu pola tematycznego *употребление алкоголя* ‘spożycie alkoholu’, wyróżniając cztery mikropola obejmujące określenia procesu spożycia alkoholu, nazwy osób spożywających alkohol, określenia stanu osób używających alkoholu oraz nazwy napojów alkoholowych. Z kolei L. Przymuszała zanalizowała śląską leksykę i frazeologię związaną z picciem alkoholu w porównaniu z polszczyzną potoczną. Ta ostatnia badaczka (nieco szerzej niż Dołgowa) dzieli zebrany materiał na kilka pól leksykalno-semantycznych, do których zalicza: leksemy i frazeologizmy oznaczające picie alkoholu oraz wskazujące na stan upojenia alkoholowego, a także nazwy określające człowieka nietrzeźwego (będącego pod wpływem alkoholu), nazwy człowieka nadużywającego alkoholu, nazwy trunków, ceremonii, okazji i zwyczajów związanych z picciem alkoholu, nazwy miar i naczyń, nazwy miejsc, w których pije się alkohol, jak również nazwy toastów. Podczas lektury omawianych prac udało się odnotować kilka istotnych uwag dotyczących wyjątkowego zróżnicowania oraz bogactwa wtórnych nominacji w obrębie pola tematycznego związanego ze spożyciem alkoholu. Analizie polskich czasowników motywowanych nazwą potrawy został natomiast poświęcony artykuł Agnieszki Pieli, w którym autorka z perspektywy historyczno-językowej rozpatruje między innymi wyraz *podchmielić* ‘wypić nieco za dużo

nicza różnica między jedzeniem i picciem dotyczy sposobu wprowadzania substancji odżywczych do organizmu. Sposób wprowadzania warunkują własności referencyjne spożywanego obiektu. Jedzenie wiąże się z rozdrabnianiem pokarmów, a picie – z wlewaniem płynów bądź płynnych pokarmów. Uwzględniając to podstawowe rozróżnienie, że X i Y są pewnymi czynnościami i jeśli ktoś X-uje, to nie Y-uje, a jeśli ktoś Y-uje, to nie X-uje, między omawianymi wyrażeniami ujawnia się relacja sprzeczności (antonimii): ‘jeśli ktoś je, to nie pije i jeśli ktoś pije, to nie je’. Prawostronne miejsce walencyjne wyrażenia *ktos pije coś* mogą w związku z tym wypełniać jedynie jednostki nazywające płyny, przez co wyklucza ono użycie w pozycji obiektu wyrazów nazywających przedmioty o stałej postaci, por. **pić kotlet, pić kanapkę*. Wskazane problemy znajdują odzwierciedlenie w klasyfikacji czasowników związanych z picciem oraz rejestracji ich w słownikach, jak również w stosowanej w tym zakresie terminologii. Językoznawcy albo rozgraniczają czynność jedzenia i picia albo traktują czynność jedzenia (lub szerzej: odżywianie się, konsumpcję) jako nadrzędną względem czynności picia. Zob. szerzej A. GASZ: *Polskie i rosyjskie czasowniki jedzenia. Studium leksykalno-semantyczne*. Katowice 2019.

² Zob. E.Ю. ДОЛГОВА: *Лексика и фразеология, связанные со сферой употребления спиртных напитков в русском языке*. Уфа 2009; L. PRZYMUSZAŁA: *Śląska leksyka i frazeologia dotycząca picia alkoholu (na tle porównawczym)*. „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 2013, nr 59, s. 237–250.

alkoholu, stać się lekko pijanym; podpić (dziś tylko w zwrocie: *podchmielić sobie* i w imiesłowiu: *podchmielony*)³. Omawiając leksykę ekspresywną w polu czasowników jedzenia, odnotowałam również wyrazy potoczne powstałe na drodze skojarzeń dotyczących niektórych potraw, takie jak: *ciastkować*₂ ‘jeść ciastka’, *jajczyć*₂ ‘jeść jajko’ (SPLP3), *pączkować*₁ ‘zartobliwie: jeść dużo pączków na raz’ (SPLP9)⁴. W wyniku analizy opracowań słownikowych można jednak zauważyć, że w odróżnieniu od nielicznych przykładów czasowników motywowanych nazwą potrawy czasowniki motywowane nazwą napoju w aspekcie ilościowym zdecydowanie przeważają. Wstępny rekonesans badawczy, a także obserwacja zgromadzonego materiału leksykalnego skłaniają zatem do podjęcia próby konfrontatywnego opisu tej interesującej grupy czasowników. Materiał językowy pozyskano na podstawie przeglądu polskich i rosyjskich źródeł leksykograficznych, a także użyć tekstowych badanych wyrazów poświadczonych przez słowniki, korpusy oraz utwory literackie⁵.

2. Charakterystyka polskich i rosyjskich czasowników motywowanych nazwą napoju

Informacja na temat rodzaju konsumowanego napoju w obu językach może być wyrażana na dwa sposoby: analitycznie w postaci nazw napojów przyłączanych przez bazowe czasowniki *pić* / *numь* oraz syntetycznie – w podstawie słowotwórczej czasownika, por. *pić herbatę* (*herbatkę*) – *herbatkować* pot. ‘pić herbatę, zwykle podczas spotkania towarzyskiego’ (NSP) // *numь чай* / *чаевичать* разг. ‘проводить время за чаепитием, пить чай’ (BTC). Choć w obu językach zdecydowanie przeważa analityzm, to jednak w praktyce językowej stwierdza się występowanie form syntetycznych, co dokumentują źródła leksykograficzne, korpusy językowe oraz teksty literatury pięknej. Jak pokazuje zebrany materiał, rozpatrywane tu słownictwo ma szczególnie wysoką częstość użycia w środowiskowych odmianach języka. Sytuuje się ono zatem w sferze leksyki potocznej i nienormatywnej, ukazując przy tym dużą

³ A. PIELA: *Czasowniki z nazwą potrawy w podstawie słowotwórczej*. „Poradnik Językowy” 2006, nr 6, s. 43.

⁴ Przykładów tego rodzaju nie ujawnił z kolei materiał rosyjski. Ciekawy neologizm motywowany nazwą artykułu spożywczego *сникерснуть* ‘есть сникерсы’ (jeść snickersy) został odnotowany w artykule Tatiany Siwkowej. Zob. Т.Н. СИВКОВА: *Лексико-семантическая группа глаголов питания в заданиях и упражнениях*. В: *Русская глагольная лексика. Денотативное пространство*. Ред. Л.Г. БАБЕНКО. Екатеринбург 1999, s. 397–442. Mimo że dany wyraz nie został dotychczas ujęty w słownikach, to jednak użycie rozkaznikowej formy tego czasownika poświadcza hasło reklamowe batonika „Snickers”: *He тормози. Сникерсни!*. Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=wDWEkau2r1A> (data dostępu: 8.11.2018).

⁵ Źródła materiału wraz z przyjętym zapisem skrótów zestawiono w końcowej części artykułu.

różnorodność motywacji semantycznych, które z pewnością warto byłoby wyodrębnić i opisać.

Na mocy przytoczonych wcześniej definicji bazowych czasowników oznaczających czynność picia zgromadzony materiał leksykalny obejmujący czasowniki motywowane nazwą napoju można ogólnie podzielić na dwie grupy. Do pierwszej z nich zaliczymy wyrazy motywowane nazwami napojów bezalkoholowych. Do grupy drugiej natomiast kwalifikują się czasowniki motywowane nazwami alkoholi. Wyrazy motywowane nazwą napoju mieszczące się w granicach pola czasowników związanych z piciem stanowią grupę peryferyjną oddaloną od ścisłego centrum pola ze względu na ich wyrażnie (w zdecydowanej większości) ekspresywny charakter⁶. Peryferie pola, wyrazy nacechowane ekspresywnie (najmniej stabilna warstwa leksyki o znacznie niższej frekwencji), powielają wytworzoną przez wyrazy centralne semantyczną strukturę pola⁷. Nie oznacza to bynajmniej, że synonimy ekspresywne nie zasługują na próbę bardziej wnikliwej analizy. Ciekawą perspektywę opisu lingwistycznego otwiera właśnie ich nacechowanie uwarunkowane wieloma czynnikami natury społecznej, czasowej bądź indywidualnej. Leksemy nacechowane emocjonalnie i wartościująco stanowią istotny zrąb słownictwa potocznego motywowanego różnego rodzaju procesami skojarzeniowymi, aluzjami, które funkcjonują w świadomości grupowej i są utrwalone kulturowo. Podjęcie próby charakterystyki wyrazów ekspresywnych w polu czasowników nazywających czynność picia umożliwiłoby zarazem przeprowadzenie częściowej rekonstrukcji utrwalonego w ich znaczeniach językowego obrazu picia, a także uchwycenie pewnych prawidłowości – podobieństw i różnic w zakresie mechanizmów „rozbudowywania” badanego pola leksyką ekspresywną, jakie uwidaczniają się między porównywanymi językami.

Ekspresywność wyrazów wiązano tradycyjnie z szeroko rozumianym wyrażaniem uczuć, rozpatrywanym głównie z perspektywy ujawniającej się w tekście lub w akcie komunikacyjnym osobowości nadawcy. Językoznawcy dokonują zazwyczaj rozróżnienia na ekspresywność (cechę znaku) oraz ekspresję, czyli określoną operację językową, w której wyniku wyraz zyskuje nacechowanie ekspresywne⁸. Przedmiotem analizy w ramach niniejszego artykułu będzie ekspresywność rozumiana jako cecha znaku. Należy przy tym odnotować, że w za-

⁶ Konstrukcyjny trzon (centrum) pola stanowi stosunkowo łatwa do zarejestrowania leksyka neutralna o podstawowych właściwościach klasyfikacyjnych i największej frekwencji użycia. Na podstawie analizy materiału leksykalnego można jednak zauważyć, że elementy centralne w polu czasowników picia tworzą rozbudowane szeregi synonimów ekspresywnych. Klasa synonimów ekspresywnych pozostaje więc klasą otwartą ze względu na to, że jest ona ciągle wzbogacana o nowe jednostki.

⁷ Zob. R. TOKARSKI: *Światy za słowami. Wykłady w semantyki leksykalnej*. Lublin 2013, s. 266–267.

⁸ Zob. T. SKUBALANKA: *O ekspresywności języka*. W: EADEM: *O stylu poetyckim i innych stylach języka*. Lublin 1995, s. 59.

sadzie każdy znak językowy użyty w odpowiednim kontekście pragmatycznym może pełnić funkcję wartościującą. Istotą słownictwa potocznego jest bowiem nacechowanie emocjonalne i wartościujące. Leksyka potoczna odnosząca się do nazw zwykłych czynności (por. *kosić*, *rąbać*), która na pierwszy rzut oka wydaje się dość odległa od problemów wartościowania, stanowi niezwykle bogaty zasób słownictwa. W ujęciu proponowanym przez Stanisława Grabiasa z ekspresywnością implicytną mamy do czynienia w sytuacji, gdy stwierdza się brak jakiegokolwiek jej zewnętrznego wykładnika (por. *oferma*), natomiast z ekspresywnością eksplicytną mamy do czynienia wówczas, gdy ekspresywność wyrazu znajduje swój zewnętrzny wykładnik (por. *dzieciątko*). Wyrazy o ekspresywności eksplicytniej dzielą się z kolei na motywowane formalnie, czyli nacechowane fonemami lub morfemami (por. *mięcho*, *łysol*), oraz motywowane znaczeniowo. W wypadku tych ostatnich obserwuje się z jednej strony zmiany w obrębie znaczenia leksykalnego (np. *baran*₂ ‘głupiec’), a z drugiej – procesy skojarzeniowe, aluzje itp. (np. *zalulać się* ‘upić się’)⁹. W trakcie analizy materiału leksykalnego będą się opierać na przywołanej klasyfikacji wyrazów ekspresywnych.

2.1. Opis czasowników motywowanych nazwami napojów bezalkoholowych

W obrębie pierwszej wyróżnionej grupy leksemów motywowanych nazwą napoju mieszczą się czasowniki oznaczające konsumpcję napojów niezliczanych do alkoholi, aczkolwiek kwalifikowanych jako używki. Do najbardziej rozpowszechnionych w naszym kręgu kulturowym produktów spożywczych (zwykle bez wartości odżywczej, w większych ilościach niekiedy szkodliwych dla zdrowia, o działaniu pobudzającym system nerwowy) zaliczają się herbata i kawa. Zarówno polskie, jak i rosyjskie źródła ujawniają przypadki użycia czasowników motywowanych nazwami wymienionych napojów. Otóż w polszczyźnie potocznej funkcjonują dwa czasowniki zawierające w swej podstawie słowotwórczej odnośne nazwy napojów, mianowicie: *herbatkować* oraz *kawkować* pot. ‘pić kawę, zwykle podczas spotkania towarzyskiego; kawoszyć’¹⁰. Definicje te zilustrowano następującymi przykładami użycia: *Wróciliśmy około 23.00 i jeszcze sobie herbatkowaliśmy do 1. w nocy; W pracy jestem i chwilowo nie mam zajęć, więc kawkuje*. Należy jednak zauważyć, że występują tu one w postaci zdrobniałej, por. *herbatka* pot. zdr. od *herbata* (zwykle w zn. 3. ‘aromatyczny napój z suszonych liści tej rośliny zalanych wrzącą wodą’, 4. ‘porcja (zwykle szklanka lub filiżanka) napoju z liści herbacianych’, 5. ‘napar z różnych ziół, pity także w celach leczniczych’, 6. ‘skromne przyjęcie popołudniowe lub wieczorne’) (USJP), *kawka* pot. zdr. od *kawa* (tylko w zn. 2. ‘napój parzony z palonych

⁹ Zob. S. GRABIAS: *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*. Lublin 1978, s. 40.

¹⁰ Bliskoznaczny czasownik *kawoszyć* pot. ‘to samo, co *kawkować*’ (NSP) pochodzi z kolei od rzeczownika *kawosz*, tj. amator kawy.

i zmielonych ziaren kawowca lub przyrządzony z ekstraktu, namiastki kawy’, 3. ‘porcja tego napoju’) (USJP). Mamy więc tutaj do czynienia z ekspresywnością eksplicitną – są to wyrazy motywowane formalnie (morfemami o zabarwieniu hipokorystycznym). Materiał języka rosyjskiego poświadcza z kolei dwa leksemy motywowane nazwą *чай* oraz jeden wyraz zawierający w swej podstawie nazwę *кофе*. Słowniki języka rosyjskiego kwalifikują je jako potoczne względnie pospolite oraz definiują w następujący sposób: *чаевничать, чаевать* прост. ‘пить чай, чаевничать’ (ТСНЛ), *кофейничать*₄ разг. ‘пить кофе’ (ТСЕ), *кофейничать* прост. ‘распивать кофе’ (ТСУ). Oto przykładowe konteksty ich użycia: *Семья по вечерам чаевничала.* (БТС), *Они остановились чаевать: ведь всю ночь не спали и проголодались.* (НКРЯ), *Мы, конечно, не Спинозы, но покофейничать с нами можно...* (НКРЯ). Analiza źródeł korpusowych pozwala zarazem zauważyć, że wyrazy te mają stosunkowo niską frekwencję w tekstach współczesnych gatunków pisanych¹¹. Częstsze wydaje się raczej ich użycie w gatunkach mówionych. Z pewnością wymagałoby to jednak przeprowadzenia odpowiednich badań ankietowych.

2.2. Opis czasowników motywowanych nazwami alkoholi

Druga grupa czasowników motywowanych nazwą napoju obejmuje wyrazy ekspresywne dotyczące picia różnych gatunków alkoholu. W jej ramach można wyodrębnić leksemy motywowane formalnie (określoną nazwą alkoholu) oraz znaczeniowo (najczęściej na zasadzie różnego typu skojarzeń).

2.2.1. Czasowniki motywowane formalnie (nazwą alkoholu)

Pierwsza podgrupa skupia czasowniki zawierające w swej podstawie słowotwórczej nazwę ogólną *alkohol* oznaczającą ‘napój o właściwościach odurzających otrzymywany najczęściej z rozcieńzonego spirytusu lub przez destylację przefermentowanych soków owocowych; trunk; także zbiorowo: wszelkie takie napoje’ (USJP). Jak dowodzi zebrany materiał, ma ona swoją reprezentację leksykalną w obu porównywanych językach, por. *alkoholizować się* ‘pić nałogowo alkohol; upijać się’ (USJP), *алкоголить* шутл. ‘пить спиртное, пьянствовать’ (ТМС). Pierwsza różnica, jaka ujawnia się między przytoczonymi wyrazami, dotyczy sfery użycia. W polszczyźnie zastosowanie leksemu *alkoholizować się*

¹¹ Przykładowo, Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego poświadcza zaledwie cztery użycia tekstowe czasownika motywowanego nazwą *кофе* odpowiednio: w postaci niedokonanej (*кофейничать*), dokonanej (*покофейничать*) oraz w formie czasu przeszłego (*кофейничал*). W Narodowym Korpusie Języka Polskiego nie notuje się co prawda przykładów użycia czasowników typu: *kawkować, herbatkować*, natomiast są one obecne w przestrzeni Internetu. Warto również w tym miejscu odnotować, że na tegoroczny egzamin gimnazjalny z języka polskiego został wybrany do analizy tekst autorstwa Janusza Burzyńskiego pt. *Rowerować, teatrować czy kawkować?* traktujący o niektórych tendencjach tworzenia wyrazów w najnowszej polszczyźnie. Zob. <https://gloswielpolski.pl/egzamin-gimnazjalny-2018-jezyk-polski-odpowie-dzi-arkusze-cke/ar/13106155/5> (data dostępu: 14.11.2018).

jest zarezerwowane dla tekstów o charakterze urzędowym, naukowym i publicystycznym, choć bywa on także używany potocznie. Świadczą o tym następujące konteksty: [chłopcy] *Rzadziej niż dziewczęta kończą wyższe uczelnie, często nie mają pomysłu na swoje życie, alkoholizują się i sprawiają wrażenie nieszczęśliwych.* (INT)¹², *W tej sytuacji wydaje się, że całe społeczeństwo jest bezsilne wobec problemu alkoholizowania się młodego pokolenia [...]* (NKJP); [...] *Robert może liczyć co najwyżej na wzmiankę w gazecie ogólnopolskiej i kolumnę w dzienniku regionalnym, spreparowaną zresztą niejako po znajomości, bo w redakcji ma kilku przyjaciół, z którymi dawniej lubił alkoholizować się frenetycznie [...]* (NKJP). Źródła leksykograficzne kwalifikują rosyjski czasownik *алкоголить* jako żartobliwy, a więc używany w stylu potocznym, np. *Кончайте алкогольить, пойдёмте лабу у кого-нибудь спушем.* (TCMC). Druga różnica dotyczy odmiennego uszeregowania składników ich struktury znaczeniowej dotyczących komponentu ukierunkowania czynności. Oba porównywane leksemy są czasownikami nieprzechodnimi, a więc nie dopuszczającymi w swym kontekście prawostronnym dopełnienia bliższego¹³, przy czym polskie *alkoholizować się* zawiera w swej strukturze zaimek zwrotny, a rosyjskie *алкоголить* tego morfemu nie zawiera.

Należy podkreślić, że w badanym materiale leksykalnym dość liczną reprezentację stanowią potoczne czasowniki oznaczające picie wódki. W języku polskim jest to wyraz *wódkować* pot. ‘pić wódkę, zwykle podczas spotkania towarzyskiego’ (NSP), np. *Jakby ktoś chciał, to mogę codziennie od wtorku piwować i wódkować.* Nie notuje się jego odpowiednika w materiale języka rosyjskiego. Nazwa *водка* pojawia się natomiast w podstawie czasownika oznaczającego picie mieszaniny wódki z piwem, por. *пивоводчествовать* ‘пить смесь водки с пивом’ (AC). Warto jednocześnie zauważyć, że zgromadzone zasoby leksykalne poświadczają użycie czasowników z określeniami wódki stosowanymi w żargonie więziennym, np. *kirać* ‘pić wódkę’ (SPP), *керять, кирять, кирякать, кирнуть* ‘выпить спиртного’ (AC), por. *kira* ‘wódka’ (SPP) / *кир*₂ жарг. ‘выпивка, спиртные напитки (водка, вино и т.д.)’ (BCPPP). Występują one w następujących kontekstach: *Wchodzisz w świat rock’n’rolla i myślisz, że skoro oni wszyscy jarają, kirzą, to ty też musisz to robić.* (SPP), – *Кирнем что ли? – Курнем разве что, а кира нет.* (TCMC), *Я кирял тогда со страшной силой.* (TCMC).

W mowie najmłodszych pokoleń wśród leksemów oznaczających czynność spożywania alkoholu, w szczególności wódki, wyjątkową popularnością cieszą się czasowniki obcej proveniencji, takie jak: *drinkować* ‘pić alkohol (zwłaszcza

¹² Przykład zaczerpnięto z Internetu.

¹³ Jako przechodnie kwalifikują się czasowniki: *alkoholizować* 1. ‘nasycać, zaprawiać coś alkoholem’, 2 ‘nakłaniać, zachęcać kogoś do picia alkoholu; rozpijać kogoś’ (USJP) oraz *алкоголизовать / алкоголизировать* 1. ‘обращать в спирт’, 2. ‘добавлять спирт к вину’, 3. ‘приучать кого-л. к алкоголю’ (ИСГ).

wódkę) (SPP) od angielskiego *to drink* ‘pić alkohol’ (por. *drink* ‘napój’, ‘alkohol, trunk’ (SAP)), *trinkować* ‘pić alkohol’ (SGUZ) od niemieckiego *trinken* ‘pić, napić się’ (SNP), *trunkować* (NPSP) (por. *trunek* od niem. *Trunk* książk. ‘napój alkoholowy; alkohol’ (USJP)), *nadrinkować się* ‘upić się’ (SSM), *дринкать* и *дринькать* / *дринкануть*, *дринкнуть*, *дринковать*, *дринчать*, *дринчить* ‘пить спиртное, пьянствовать’ (TCMC), *дринк*₃ неизм. в знач. глаг. ‘пить спиртное’ (TCMC), *нартинкаться* ‘напиться’ (AC). Ich użycie ilustrują następujące przykłady: *Może lepiej po trochu „drinkować”, pilnując się tylko, by nie przebrać miary.* (NKJP), *Czy one mogą mieć dobry przykład, jeśli pod oknami całymi dniami przesiaduje element i trunkuje?* (NKJP), *Dzisiaj idziemy trinkować.* (SGUZ), *Chyba nie sądzisz, że za tą kasę da się nadrinkować? Chyba jak będziesz pety strzepuwał do piwa.* (SPP), *Вот и дринькайте на здоровье!* (TCMC), *Они как соберутся – сразу дринчатъ.* (TCMC), *Дринчить тоже можно культурно.* (TCMC), *Клево вчера дринканули.* (TCMC). Przywołane konteksty wykazują, że w obu językach jest to produktywna strategia adaptowania wyrazów obcego pochodzenia do systemów języków słowiańskich. Podstawy *drink-*, *trink-* w języku angielskim i niemieckim w zależności od kontekstu mogą oznaczać zarówno czynność picia alkoholu, jak i sam alkohol (por. *trinken* ‘pić, napić się’, *das Trinken* ‘picie’ (SNP)). Nowe (modne) wyrazy powstają wskutek dodania do zapożyczonej podstawy słowotwórczej odpowiednich sufiksów oraz końcówki bezokolicznika, co powoduje, że zaczynają one funkcjonować w języku polskim i rosyjskim jako wyrazy odmienne. Wielość niektórych wariantów świadczy niewątpliwie o kreatywności użytkowników języka.

Jeśli chodzi o inne nazwy alkoholu występujące w podstawach słowotwórczych analizowanych czasowników, to należałoby z pewnością odnotować również wyrazy: *dinkować* ‘pić alkohol’ od *dinks* ‘denaturat lub coś, czego mówiący nie umie nazwać’ (SGUZ), *nabryndolić się* ‘upić się’ (SPP) od *bryna* / *brynda* 1. ‘wódka’, 2. ‘denaturat’ (SGUZ), *эмулить* ‘выпивать’ (AC), *наспиртоваться* ‘напиться’ (AC), *проспиртоваться* ‘длительно употребляя спиртное сверх меры, стать пьяницей’ (BCPPP). Możemy zauważyć, że w wypadku rozpatrywanych czasowników mamy do czynienia tak ze specjalistycznymi (chemicznymi), jak i potocznymi (żargonowymi) określeniami alkoholu (por. *этил*, *спирт*, *брына* / *брында*, *dinks*)¹⁴, np. *Jak kobieta może się tak nabryndolić?* (SPP), *Да ты, брат, совсем проспиртовался, без рюмки за стол не садисься.* (BCPPP).

Druga podgrupa czasowników motywowanych nazwą alkoholu obejmuje czasowniki oznaczające picie piwa. Na gruncie polszczyzny są to przestarzałe *piwosować* (SP) oraz współczesne *piwkować* pot. ‘pić piwo, zwykle podczas

¹⁴ Spirytus to wysokoprocentowy (powyżej 90%) roztwór alkoholu etylowego przeznaczony do wyrobu napojów, stosowany również w medycynie i w przemyśle chemicznym, natomiast denaturat to alkohol etylowy skażony substancjami trującymi, używany do celów technicznych jako paliwo i rozpuszczalnik.

spotkania towarzyskiego; piwoszyć¹⁵ (NSP), por. *piwko* zdrobniałe od *piwo*. Ich zastosowanie obrazują przykłady: [...] *z rana alembikować, potem piwosować, albo medynę traktować* (?), *tutionować, a potem utopiwszy się w poduszkach polować po puchowej kniei...* (SP), *Najbardziej lubię piwkować ze znajomymi nad jeziorem czy rzeczką i oczywiście też przy grillu.* (NSP). W języku rosyjskim omawiane tu znaczenie realizuje czasownik *пивасуть* ‘пить пиво’ (AC).

Do trzeciej podgrupy można natomiast zakwalifikować czasowniki związane z piciem wina – napoju alkoholowego otrzymywanego w wyniku fermentacji alkoholowej miazgi lub soku z winogron, a także z innych owoców, np. jabłek (cydr). Wyróżnioną kategorię reprezentują tylko dwa potoczne polskie czasowniki: *winkować* ‘pić wino, zwykle podczas spotkania towarzyskiego’ (NSP) (por. *winko* zdrobniałe od *wino*) oraz *cydrować* ‘pić cydr, zwykle podczas spotkania towarzyskiego’ (NSP), np. *Lubię chodzić do naszych sąsiadów, żeby piwkować i winkować. Kto powiedział, że jabłonoch jest napojem na lato? Jest minus 8 stopni, a my cydrujemy.* (NSP). Materiał języka rosyjskiego nie poświadcza przypadków występowania czasowników motywowanych nazwami tego typu napojów.

Czwarta podgrupa czasowników mieści leksemy motywowane nazwami innych (bardziej wyszukanych) gatunków alkoholi, takich jak angielska *brandy* (napój oddestylowany z przefermentowanego soku owocowego), portugalska *madera* (mocne wino, słodkie, półsłodkie lub wytrawne) czy francuski *koniak* (napój alkoholowy otrzymywany ze spirytusu wydestylowanego głównie z białego wina gronowego, poddany następnie kilkuletniemu dojrzewaniu w dębowych beczkach). Tego typu przykłady odnotowano z kolei tylko w materiale rosyjskim, por. *брендить* ‘пить бренди’ (AC), *мадерить* ‘выпить спиртного’ (AC), *накопячиться* ‘напиться’ (AC). Informację o konsumpcji konkretnego trunku przekazuje leksem *брендить* (pić brandy). W wypadku dwu pozostałych czasowników mamy natomiast do czynienia ze swoistym uogólnieniem. Z przedstawionych definicji słownikowych wynika, że dane leksemy nie wyrażają znaczenia odpowiednio: ‘pić maderę’ i ‘napić się koniaku’, a wskazują na picie mocnego alkoholu (w ogóle).

2.2.2. Czasowniki motywowane znaczeniowo (na zasadzie skojarzeń)

W grupie czasowników ekspresywnych oznaczających picie alkoholu (różnych gatunków) motywowanych znaczeniowo (najczęściej na zasadzie różnego typu skojarzeń) można także wyróżnić kilka podtypów.

Pierwszą podgrupę tworzą tu czasowniki, w których podstawie słowotwórczej zamiast nazw napojów alkoholowych występują nazwy niektórych substancji o specyficznym zapachu i silnym działaniu chemicznym wywołujące skoja-

¹⁵ Synonimiczny czasownik *piwoszyć* ‘to samo, co piwkować’ wywodzi się od rzeczownika *piwosz* ‘amator piwa’ (NSP).

zenia z ostrym zapachem i gorzkim smakiem alkoholu, a także jego toksycznym oddziaływaniem na organizm człowieka (przy nieumiarkowanym spożyciu). W polszczyźnie potocznej funkcjonuje tylko jeden leksem *chlorować* ‘pić tanie i marne trunki’ (NPSP). Z kolei w materiale języka rosyjskiego poświadczą się w tym zakresie przykłady użycia trzech czasowników: *квасить* шутл.-ирон. ‘пить алкогольные напитки, пьянствовать’ (ТСМС), *керосинить* шутл. ‘пить спиртное’ (АС), *скипидарить* ‘пить спиртное’ (АС), np. *А Тохтамыш смог взять Москву только потому, что ее защитники квасили без меры.* (БСРРР), *Они как начали керосинить, так никак остановиться не могут.* (АС). Ze względu na swe właściwości odkażające chlor, niektóre kwasy (np. borowy lub karbolowy) i terpentyna (podobnie jak spirytus) stosowane bywają głównie do dezynfekcji. Nafta służy natomiast jako paliwo ciekłe oraz rozcieńczalnik lub środek o działaniu konserwacyjnym. Przywołane leksemy stanowią przykład swoistych eufemizmów w sytuacji nadmiernego spożycia alkoholu. Odnotowane tu nazwy aktywnych substancji chemicznych uruchamiają bowiem skojarzenia z odkażającym lub konserwującym działaniem alkoholu na ludzki organizm. Świadczą o tym również inne potoczne wyrażenia związane z pićm alkoholu, które uwypuklają jego „lecniczą” funkcję: *пречеысїїć rury, przepłukać nereczki, ісć na witaminkę, przepłukać gardło, wzmocnić się* (NPSP) / *подлечиться* 1. ‘выпить спиртного // выпить спиртного с похмелья’, 2. ‘снять похмелье с помощью небольшого количества спиртного’ (АС) itp.

W granicach rozpatrywanej grupy wyrazów sytuują się ponadto dwa (eufemistyczne) rosyjskie czasowniki wyrażające czynność picia alkoholu, które zawierają w swej podstawie słowotwórczej nazwę suplementu diety oraz nazwę napoju bezalkoholowego. Są to leksemy: *гербалайфнуть* шутл. ‘выпить спиртного (от гербалайф «нашумевший препарат для похудения западного производства»’ (ТСМС) i *лимонадить* ‘выпить спиртного’ (АС). Pierwszy z nich wywołuje asocjacje z preparatem odchudzającym marki „Herbalife” (przyjmowanym w postaci płynnej), a drugi kojarzy się z lemoniadą – popularnym napojem bezalkoholowym sporządzanym z wody, cukru i soku owocowego, zwykle cytrynowego, lub z wody gazowanej.

W dalszej kolejności wyodrębnia się dość pokaźna podgrupa czasowników wywołujących skojarzenia z konkretną marką alkoholu. Przykładów funkcjonowania tego rodzaju wyrazów (ogółem piętnaście leksemów) dostarczył jedynie materiał języka rosyjskiego, por. *абсолютить* ‘выпивать (обычно водку «Абсолют»)’ (АС), *заклиниться* ‘пить пиво (напиться пива «Клинское»)’ (АС), *зубрить* ‘пить «Зубровку»’ (АС), *кристаллизироваться* ‘пить бутылку, выпущенную заводом «Кристалл»’ (АС), *салютовать* ‘пить водку «Салют»’ (АС), *убадиться* ‘напиться пива «Бадаевское»’ (АС), *умельниться* ‘напиться пива «Старый мельник»’ (АС), *улыбнуться* ‘напиться пива «Улыбка»’ (АС), *уневиться* ‘напиться пива «Невское»’ (АС), *усмирить* ‘пить «Смирновскую водку»’ (АС), *усолодиться* ‘напиться пива «Солодов»’

(АС), *устареть* ‘напиться пива «Старый мельник»’, *утулиться* ‘напиться пива «Тульское»’ (АС), *цинандалить* ‘пить «Цинандали»’, *юбилейничать* ‘пить коньяк «Юбилейный»’ (АС). Zastosowanie czasowników z aluzją do marki alkoholu prezentują wybrane konteksty: *Все умельничались вдоволь, пора и на базу.* (АС), *Сегодня мне необходимо усолодиться.* (АС), *Да, что-то ты уже конкретно устарел!* (АС), *Не пора ли нам оттянуться и в умат убадиться?* (АС), *Они вчера в «Чайке» салютовали до трех.* (АС), *Я заклинился от пуза.* (АС).

Wśród wyrazów motywowanych semantycznie jako ostatni wyodrębnia się czasownik związany z piciem alkoholu, który można włączyć do nadrzędnej kategorii semantycznej ‘skojarzenia innego typu’. Chodzi tu mianowicie o eufemizm *bronkować* ‘pić piwo’ (SGUZ) używany w polskiej gwarze uczniowskiej. Pochodzi on od imienia *Bronek* i wywołuje skojarzenie ze słowem *browar*, czyli potocznym i pospolitym określeniem piwa. Materiał rosyjski nie poświadcza przypadków występowania czasowników tworzonych w podobny sposób.

3. Podsumowanie

Wstępna analiza przedstawionej próbki materiału leksykalnego wykazała, że czasowniki motywowane nazwą napoju stanowią w porównywanych językach stosunkowo produktywną formację, dominującą zwłaszcza w sferze potocznej. Na podstawie analizy danych słownikowych oraz użyć tekstowych zgodnie z przyjętymi kryteriami klasyfikacji w poszczególnych grupach materiałowych wyodrębniono odpowiednio: szesnaście polskich oraz czterdzieści trzy rosyjskie czasowniki motywowane nazwą napoju. Ze względu na rodzaj konsumowanego napoju wyróżniono wyrazy motywowane nazwami napojów bezalkoholowych oraz nazwami alkoholi. Co istotne, wszystkie nazwy napojów motywujące znaczenia poszczególnych czasowników zaliczają się do kategorii używek, które zawierają w swym składzie substancje psychoaktywne (teinę, kofeinę, alkohol). W związku z tym, w strukturze znaczeniowej rozpatrywanych czasowników można wyodrębnić pewne specyficzne składniki semantemu (zarówno opisowe, jak i funkcjonalne). Przykładowo, w wypadku czasownika *kawkować* oprócz archisemu: [pić] można wskazać sem specyficzny opisowy: [kawa], semy funkcjonalne: [w celu pobudzenia] [w towarzystwie] oraz sem potencjalny: [potoczne]. Rezultaty opisu zebranego materiału dają pewne podstawy do przeprowadzenia dalszych gruntownych badań struktury znaczeniowej leksemów danej formacji.

Jeśli chodzi o nazwy napojów bezalkoholowych, materiał polski obejmuje tylko dwa potoczne czasowniki motywowane zdrobniałymi nazwami popularnych napojów (*kawka*, *herbatka*). Materiał rosyjski ukazuje z kolei rozwój wariantów fonetycznych w szeregu czasowników oznaczających picie herbaty, por. *чаевничать*, *чаевать*. Wydaje się, że po części zjawisko to tłumaczy fakt,

że ceremoniał picia herbaty w Rosji ma swoją wielowiekową tradycję¹⁶. Przeważającą większość w zgromadzonym korpusie stanowią jednak czasowniki oznaczające konsumpcję alkoholu (odpowiednio: czternaście wyrazów polskich i czterdzieści wyrazów rosyjskich).

Biorąc pod uwagę sposób motywacji poszczególnych czasowników, wydzielają się tu dwa bardzo wyraźne podtypy. Pierwsza grupa obejmuje wyrazy motywowane formalnie nazwą alkoholu. Znalazły się wśród nich:

- neutralne i specjalistyczne (*alkohol / алкоголь, wódka / водка, этил, спирт*), a także potoczne i żargonowe, (zarówno obce, jak też rodzime) ogólne określenia alkoholi wysokoprocentowych: (*drink / дринк, Trunk, dinks, brynda / брында*),
- nazwy różnych gatunków alkoholi: (*piwo / пиво, wino, cydr, бренди, мадера, коняк*).

Druga grupa skupia natomiast czasowniki motywowane znaczeniowo, które uruchamiają skojarzenia dotyczące:

- pewnych substancji chemicznych o silnym działaniu (*chlor, квас, скипидар, керосин*),
- niektórych dietetycznych preparatów spożywczych lub bezalkoholowych napojów musujących (*гербалайф, лимонад*),
- popularnych marek alkoholi, w tym piw («Клинское», «Бадаевское», «Старый мельник», «Улыбка», «Невское», «Солодов», «Тульское»), wódek («Абсолют», «Зубровка», «Кристалл», «Салют», «Смирнов»), win («Цинандали») oraz koniaku («Юбилейный»),
- innych aluzji opartych na grze słów (por. *bronek – browar*),

Jednocześnie zanalizowany materiał leksykalny ukazuje, że w porównywalnych systemach utrwalił się dość podobny, choć nie identyczny obraz czynności picia alkoholu. Ekspresywne czasowniki motywowane formalnie (nazwą alkoholu) oraz semantycznie (skojarzeniami różnego typu) nie zawsze mają bowiem reprezentację leksykalną w obu konfrontowanych językach. Obserwujemy w tym zakresie dość wyraźne różnice ilościowe. Można przypuszczać, że istotnym pozajęzykowym czynnikiem determinującym taki stan rzeczy w jakiejś mierze są również uwarunkowania kulturowe¹⁷. Rzecz jasna, część z tych wyrazów to okazjonalizmy i neologizmy świadczące o kreatywności użytkowników języka, a także swoiste eufemizmy używane zastępczo w intencji złagodzenia lub ukrycia wyrażen dosadnych, drastycznych lub nieprzyzwoitych. Kwestie dotyczące

¹⁶ Zob. szerzej: M. CHRZĄSZCZ: *O dwóch namiętnościach Rosjanina. Semantyczna funkcja napojów w prozie rosyjskiej XIX w.* Kraków 2012.

¹⁷ Według najnowszego raportu Światowej Organizacji Zdrowia w Rosji spożywa się 11,7 l czystego alkoholu na osobę, z kolei w Polsce – 11,6 litra. Rosja od wielu lat utrzymuje jednak zdecydowane prowadzenie w rankingach dotyczących konsumpcji alkoholu na świecie, na co duży wpływ mają również czynniki klimatyczne. Zob. <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2018-06-14/bialorusini-juz-nie-pija-najwiecej-na-swiecie-sa-na-27-miejscu-wyprzedzaja-ich-litwini-i-polacy/>

częstotliwości ich występowania we współczesnym języku polskim i rosyjskim niewątpliwie wymagają dalszych badań. Niektóre z nich jednak aktywnie wchodzi do zasobów słownictwa potocznego.

Czasowniki motywowane nazwą napoju w świetle wyników tej wstępnej diagnozy stanowią zatem interesującą formację (mikropole) w polu czasowników picia. Ma ono równie pokaźną reprezentację leksykalną, co przecinające się z nim pole czasowników jedzenia (w szczególności dotyczy to leksyki czasownikowej związanej z piciem alkoholu). Porównanie danej klasy czasowników w języku rosyjskim i polskim za pomocą narzędzi wypracowanych na gruncie semantyki strukturalnej, kognitywnej i kulturowej może przynieść szczególnie interesujące wyniki.

Material źródłowy

- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego. <http://nkjp.pl>
- NPSP – *Nowy polski słownik pijacki*. <http://nowy.polski.slownik.pijacki.ez.pl>
- NSGUZ – *Nowy słownik gwary uczniowskiej*. Red. H. ZGÓŁKOWA. Wrocław 2004.
- NSP – *Najnowsze słownictwo polskie*. Red. M. BAŃKO, M. CZESZEWSKI, J. BURZYŃSKI. <http://nowewyrazy.uw.edu.pl>
- SAP – *Słownik angielsko-polski z indeksem polsko-angielskim*. Red. J. PHILLIPS. Oxford 1997.
- SNP – *Słownik online niemiecko-polski i polsko-niemiecki*. <https://www.depl.pl>
- SP – TUWIM J.: *Polski słownik pijacki i antologia bachiczna*. Warszawa 1991.
- SPLP3 – *Słownik polskich leksemów potocznych*. T. 3. Red. W. LUBAŚ. Kraków 2004.
- SPLP9 – *Słownik polskich leksemów potocznych*. T. 9. Red. W. LUBAŚ, K. SKOWRONEK. Kraków 2016.
- SPP – CZESZEWSKI M.: *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa 2008.
- SSM – CZESZEWSKI M.: *Słownik slangu młodzieżowego*. Piła 2001.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. 1–4. Red. S. DUBISZ. Warszawa 2003.
- AC – *Русский алкословарь-справочник или Веселая наука выпивать. Учебные материалы по социолингвистике*. Сост. Е. АЛЬВАРТ, О. ВОВК, Г. КИЛЛАТ, Л. МОГУЧАЯ, К. ПРАЛАТ, Т. РУД, Р. ХАРАБИН, К. ШРОМЭК, Х. ВАЛЬТЕР. Red. Х. ВАЛЬТЕР. Грайфсвальд 2005.
- BCPPP – Химик В.В.: *Большой словарь русской разговорной экспрессивной речи*. Санкт-Петербург 2004.
- BTC – *Большой толковый словарь русского языка*. Red. С.А. КУЗНЕЦОВ. Санкт-Петербург 2008.
- ИСГ – Епишкин Н.И.: *Исторический словарь галлицизмов русского языка*. Москва 2010.
- НКРЯ – *Национальный корпус русского языка*. <http://www.ruscorpora.ru>
- ТСМС – НИКИТИНА Т.Г.: *Молодежный сленг. Толковый словарь*. Москва 2007.
- ТСНЛ – КВЕСЕЛЕВИЧ Д.И.: *Толковый словарь ненормативной лексики*. Москва 2005.
- ТСЕ – ЕФРЕМОВА Т.Ф.: *Новый словарь русского языка*. Толково-словообразовательный. Москва 2000.
- ТСУ – УШАКОВ Д.Н.: *Толковый словарь русского языка в четырех томах*. Т. 1. Москва 1935.

Bibliografia

- CHRZĄSZCZ M.: *O dwóch namiętnościach Rosjanina. Semantyczna funkcja napojów w prozie rosyjskiej XIX w.* Kraków 2012.
- GASZ A.: *Polskie i rosyjskie czasowniki jedzenia. Studium leksykalno-semantyczne.* Katowice 2019.
- GRABIAS S.: *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo.* Lublin 1978.
- PIELA A.: *Czasowniki z nazwą potrawy w podstawie słowotwórczej.* „Poradnik Językowy” 2006, nr 6, s. 40–49.
- PRZYMUSZAŁA L.: *Śląska leksyka i frazeologia dotycząca picia alkoholu (na tle porównawczym).* „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 2013, nr 59, s. 237–250.
- SKUBAŁANKA T.: *O stylu poetyckim i innych stylach języka.* Lublin 1995.
- TOKARSKI R.: *Światy za słowami. Wykłady w semantyki leksykalnej.* Lublin 2013.
- ДОЛГОВА Е.Ю.: *Лексика и фразеология, связанные со сферой употребления спиртных напитков в русском языке.* Уфа 2009.
- СИВКОВА Т.Н.: *Лексико-семантическая группа глаголов питания в заданиях и упражнениях.* В: *Русская глагольная лексика. Денотативное пространство.* Ред. Л.Г. БАБЕНКО. Екатеринбург 1999, с. 397–442.

Агнешка Гаш

Польские и русские глаголы, мотивированные названиями напитков

Настоящая статья имеет целью описать лексемы, мотивированные названиями напитков (на материале польского и русского языков). Сопоставительное исследование проводится на материале, отобранном из толковых словарей, словарей синонимов, а также словарей ненормативной и жаргонной лексики. В ходе лингвистического анализа определяются главные способы формальной и семантической мотивации глаголов, обозначающих распитие разного типа напитков с учетом наиболее существенных межъязыковых сходств и различий.

Ключевые слова: глагол, название напитка, разговорный стиль, русский язык, польский язык

Agnieszka Gasz

Polish and Russian verbs motivated by names of drinks

The article attempts to provide a description of words motivated by names of drinks in Polish and Russian. Comparative research has been conducted on the basis of material excerpted from dictionaries (explanatory dictionaries, dictionaries of synonyms as well as slang and jargon dictionaries). In the course of linguistic analysis the author established main ways of motivating verbs denoting various kinds of consumption and indicated crucial similarities and differences between the two languages.

Key words: verb, name of drink, informality, Polish language, Russian language